

Grenzen

Geen menselijker dingen dan grenzen. Want de mens is begrensd en kan zich het onbegrensde niet voorstellen. We kunnen er wel over praten maar *wie* ziet de eeuwigheid, de tijd zonder begin of eind, wie brengt de oneindigheid, die ook geen begin heeft, in beeld? Ons gezichtsveld heeft zijn grenzen, onze aarde heeft haar grenzen. En op die aarde heeft de mens grenzen getrokken. Een typisch menselijke bezigheid, verricht met menselijke vermogens.

We herinneren ons het oude verhaal van de man die een zo groot stuk grond mocht hebben als hij in één dag kon omploegen. Een prachtige symboliek intussen, want ploegen is (ook taalkundig) de oervorm van cultuur.

Een ander geval uit de historie der grenzen: de strook water langs de kust die territoriale zee wordt genoemd en waarover het kustland gezag uitoefent moest volgens de achttiende-eeuwse jurist Bijnkershoeck zo breed zijn als het kustgeschut kon reiken. Echt menselijk begrensd was deze opvatting. Want, al lijkt de redenering van Bijnkershoeck heel logisch, zij was afgestemd op de dracht van het geschut in die dagen. Sinds er vliegtuigen en geleide projectielen zijn weten we dat strijdmiddelen een reikwijdte hebben die te groot is om als maatstaf voor de territoriale zee te dienen. Toch heeft Cornelis van Bijnkershoeck school gemaakt met de door hem gevonden maat, want nog steeds geldt een strook van de orde van grootte, door Van Bijnkershoeck aangegeven.

Het is overigens typerend dat Van Bijnkershoeck voor zijn begrenzing van de territoriale zee een alleen voor zijn tijd bruikbare maatstaf gebruikt. Grenzen zijn nu eenmaal, gelijk zoveel menselijks, tijdelijk. Toen de Batavieren, zoals wij op de lagere school leerden, in uitgeholde boomstammen de Rijn af kwamen zakken, stuitten zij niet op een stop bij Lobith. En de Romeinen zijn, een tijdje later, zonder twijfel ongecontroleerd langs Wernhout en Zundert of daaromtrent gekomen. Kom daar nu eens om! Maar een eeuw of wat later waren er grenzen en die hadden bepaald niet de loop die de grens tussen Nederland en België nu heeft.

* *
*

Landsgrenzen zijn veelal bij verdrag vastgesteld en met grensstenen vastgelegd. Maar de historie is vaak sterker dan verdragen en sterker ook dan stenen. Grenzen zijn vergankelijk en veranderlijk. Geen menselijker dingen dus dan grenzen. Maar met evenveel recht kan ik zeggen: geen onmenselijker dingen dan grenzen. Ik weet wel dat dit een woordenspel is. Speel ik het verder, dan kom ik tot de schijnbare onzin, dat ook het onmenselijke menselijk is. In werkelijkheid is dit geen onzin, want wat ik onmenselijk noem is alleen maar taalkundig en helemaal niet in wezen een ontkenning van wat ik menselijk noemde.

Wie beweert dat hem niets menselijks vreemd is getuigt ook van zijn vermogen om onmenselijk te zijn. Met andere woorden: onmenselijkheid kan ook een menselijke eigenschap zijn. Dit is dan de onmenselijkheid die, met een belediging voor andere levende wezens, ook wel beestachtigheid heet.

Maar gaan we nu verder met de grenzen, het onderwerp waarover ik zou spreken en dat tot bijna grenzeloze uitweidingen kan leiden.

Grenzen dan, die typisch menselijke produkten, zijn onmenselijk omdat er om wille van die grenzen al zoveel onmenselijks is gedaan. Heel wat grensverdragen zijn vredesverdragen, waar dus een oorlog aan voorafging. Dat is de tragiek van de verdragen die het schone woord vrede in hun naam dragen. Maar ook al zouden de grenzen niet na een oorlog bij vredesverdrag zijn vastgesteld, dan zijn zij toch onmenselijk, omdat zij mensen van elkaar scheiden, mensen van elkaar vervreemden, omdat zij het mensdom verdeeld houden, weliswaar telkens met een andere loop, dat wil zeggen drie eeuwen geleden weer anders dan een eeuw geleden en

nu weer anders dan toen, maar verdeeldheid en vervreemding werken zij in de hand. Ik noem dat onmenselijk omdat wij, mensen, tezamen de aarde bevolkend en de strijd strijdend om het bestaan, ten slotte, steeds gesteld voor de keus tussen goed en kwaad, moeten erkennen dat op den duur het geluk van elke mens onverbrekkelijk samenhangt met één begrip, één beginsel: noem het intermenselijke solidariteit, noem het — met een veel oudere term — naastenliefde. Die naastenliefde is binnen de grenzen van het mensdom allen omvattend. Wat zou de zin zijn van naastenliefde die niet alle mensen geldt? Wie de naastenliefde wil beperken, wie vindt dat het hemd toch nader is dan de rok, probeert iets in stukken te snijden wat niet in stukken kan worden gesneden zonder dat het zijn aard verliest. Zulke pogingen worden dagelijks gedaan en door de grenzen bevorderd. En daarbij wordt dan toch van naastenliefde gesproken. Dat komt waarschijnlijk doordat het woord een beetje misleidend is. Is de naaste soms niet iemand vlak naast mij? Wie verderop zit is — in deze redenering — niet of in elk geval in mindere mate mijn naaste. Zo schijnen veel mensen het uit te leggen. Ik zie de naaste evenwel in elk mens, waar dan ook.

Het is wonderlijk dat de aarde, een feitelijke gegevenheid, niet overal toegankelijk is voor elke mens. De grenzen belemmeren de bewegingsvrijheid. Er zijn vele overheden die voor die belemmering zorgen. Wie onderdaan is van een bepaalde overheid mag het grondgebied van die overheid niet verlaten zonder papier dat meestal pas en in het algemeen reisdocument heet. In elk geval is het een gewichtig document met zegels, handtekeningen en foto. Er was eens een tijd — nog maar ongeveer een mensenleeftijd geleden — waarin zo'n pas de vorm had van een gecalligrafeerde brief, waarin de eigen overheid de overheid van een ander land verzocht de houder van dat document ongehinderd zijns weegs te laten gaan. Zo'n brief was heel wat beminnelijker dan het blauwe boekje waar iets in staat van „ogen bruin, haar grijs” en al dat soort dingen.

De techniek heeft de wereld kleiner gemaakt, de grenzen maken haar door alles wat er tegenwoordig omheen is bepaald ontoegankelijker. En als we met dat blauwe boekje een of meer grenzen hebben overschreden zitten we nog op een schopstoel. Want we mogen maar ten hoogste voor een bepaalde tijd in een bepaald land blijven. We brengen iets mee dat nationaliteit heet en de drager van die nationaliteit wordt op het door een andere natie bewoonde grondgebied blijkbaar argwanend bekeken, hoezeer hij als toerist ook tot de welvaart van die andere natie het zijne kan bijdragen. Maar dat is niet het belangrijkste. Belangrijker vinden wij het verschijnsel, dat de mens, hoe ordelijk en regulier zijn bedoelingen ook zijn, niet zo maar mag neerstrijken waar hij zich op onze aarde wel voelt. Nog ongelukkiger dan de drager van een nationaliteit is hij die een nationaliteit mist. Dit alles overdenkende vraag ik mij wel eens af, in hoeverre het nog zin heeft te spreken van „onze aarde”.

* * *

De grenzen waarover ik sprak zijn landsgrenzen. En als ik nu zeg, dat die grenzen de naastenliefde belemmeren en dat dit eigenlijk niet zou mogen gebeuren, loop ik het risico, te horen: „daar heb je weer zo'n onwezenlijke idealist die de grenzen weg wil vagen; laat hij maar eens kijken naar de werkelijkheid.”

Luisteraars, ik pleeg naar de werkelijkheid te kijken. En die werkelijkheid van landsgrenzen en alles wat daaraan vastzit moet ik, zelfs beroepshalve, heel goed bekijken. Ik weet heel wel, dat die grenzen niet zo maar weg te vagen zijn, want ik weet heel wel dat er tenslotte zekere grenzen zijn (maar nu bedoel ik natuurlijk andere grenzen). Een beetje troost is te vinden in de wetenschap, dat grenzen menselijk en dus veranderlijk zijn. Maar belangrijker is het, te beseffen dat, als wegvagen niet mogelijk is, de grenzen toch kunnen worden overwonnen. Op dat gebied heeft de historie al wel iets vertoond. Het omgekeerde is ook het geval geweest, maar er zijn federale staten en er zijn zelfs eenheidsstaten die eens federaal waren. Er er is iets gaande op het ogenblik en in onze naaste omgeving, dat wil zeggen in West-Europa. Dat is geen wegvagen van grenzen, maar overwinnen van grenzen. Zulke overwinningen hoeven niet met wapens te worden bevochten; zij worden met verstand en menselijk besef behaald.

Er zijn, intussen, nog andere grenzen die de mensheid verdeeld houden, grenzen die hardnekkiger zijn en gevaarlijker dan landsgrenzen. Ik bedoel grenzen van velerlei aard, grenzen bepaald door huidskleur of afkomst, grenzen bepaald door godsdienst of levensopvatting, grenzen bepaald door welstand en maatschappelijke positie.

Die grenzen schijnen ouder en hardnekkiger te zijn dan welke landsgrenzen ook. En toch zou het overwinnen van die grenzen makkelijker moeten zijn dan het overwinnen van landsgrenzen.

Want als we over landsgrenzen spreken moeten we denken aan de geheimzinnige, soms wonderlijke en vaak teleurstellende wegen van de internationale politiek, waar een gewoon mens nog zo moeilijk tussen kan komen, doordat de internationale politiek, al komt daar de laatste tijd verbetering in, nog zo weinig is gedemocratiseerd.

Maar het aanvatten van die andere grenzen ligt veel meer binnen het bereik van elke mens. Het is maar de vraag of de mens wil grijpen wat binnen zijn bereik ligt; en het is maar de vraag of de mens besef heeft van de menselijke plicht te erkennen wat intermenselijke solidariteit kan heten en ook wel met het misverstand uitlokkende woord naastenliefde wordt aangeduid.

Landsgrenzen zijn vaak historisch verankerd, zoals dat heet. Dat wil dan zeggen, dat ze gedurende vrij lange tijd hebben bestaan. Ik wil het niet hebben over de betrekkelijkheid daarvan, maar wel moet ik vaststellen dat die andere grenzen, bepaald door huidskleur, afkomst, godsdienst, levensopvatting, welstand en maatschappelijke positie ook hun ankers in de historie hebben; een twijfelachtig voorrecht.

Landsgrenzen hebben soms iets eerbiedwaardigs en zelfs iets vertrouwds. Als we ooit een federaal Europa zullen beleven zal ik in het begin heus nog wel even de controle bij Roosendaal en Essen missen, waar ik dan voorbij kan rijden alsof ik Delft en Schiedam passeerde. Maar eerbiedwaardigs is er aan die andere, door huidskleur, afkomst, godsdienst, enz. bepaalde grenzen niets, helemaal niets. Zij zijn één groot brok pure verwerpelijkheid. Zij strijden met alles wat de mens aan vermogen tot menselijkheid in zich heeft. Zij liggen verder dan wat ook af zelfs van de meest verwaterde vorm van intermenselijke solidariteit of, zo U wilt, naastenliefde.

Met zijn menselijke begrensdeheid zal de mens ook die grenzen moeten overwinnen.

Is dat misschien weer een woordenspel en al of niet schijnbare onzin: met menselijke begrensdeheid grenzen overwinnen?

Bedenk wel, wat die menselijke begrensdeheid is. Die begrensdeheid is toch wel zo wijd, dat zij het hele mensdom op deze begrensde aarde kan omspannen. Om de grenzen, van de ene soort of de andere, te overwinnen hoef je niet verder te gaan. Maar we moeten ons wapenen met mikroskoop en verrekijker: de mikroskoop om de eigen gezindheid te onderzoeken, de verrekijker om de horizon af te zoeken naar onze medemensen. En bedenk dan wel: er zijn zoveel horizons als plaatsen op aarde. We zullen dus op weg moeten gaan, ook over de grenzen.

Wie nu zegt dat ik hier vanochtend met enig geraas een open deur heb staan intrappen heeft misschien wel gelijk. Maar ik heb me dat toch maar veroorloofd. Want als die deur werkelijk helemaal openstaat zijn er blijkbaar veel te weinig mensen die dat weten. Zolang dat zo is mogen we niet ophouden met opentrappen, om aldus met ons geraas de grenzen *de deur te wijzen*.

Mr. A. STEMPELS

HUMANISTISCHE GEDACHTEN

Prijs
f 1,25

10 radiolezingen door:

J. C. BRANDT CORSTIUS   W. COENDERS

J. P. VAN PRAAG   D. H. PRINS

B. W. SCHAPER   C. H. SCHONK

Deze brochure is verkrijgbaar bij het Centraal Bureau van het]

Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163, postrekening 304960

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
13 JANUARI 1957

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer

Mevrouw

Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie en redactie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,20, buitenland f 4,60 p.j.